

A konferencia programja

- 10:00 *Dr. Szabadfalvi József* dékán (DE-ÁJK) **köszöntője**
- 10:10 **Bevezető gondolatok** - *Dr. Pribula László* bíró (Debreceni Ítéltábla), tanszékvezető habilitált egyetemi docens (DE-ÁJK, Polgári Eljárásjogi Tanszék)
- 10:20 **Állam és egyház az alkotmánybírósaági döntések tükrében** - *Dr. Stumpf István* alkotmánybíró, habilitált egyetemi docens (Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc ÁJK, Alkotmányjogi és Politikatudományi Tanszék)
- 10:40 **Alkotmányossági problémák az egyházjogi törvényben, különös tekintettel a lelkészek jogállására** - *Dr. Szathmáry Béla* bírósági elnök (Sátoraljaújhelyi Járásbíróság), habilitált egyetemi tanár (Sárospataki Református Teológiai Akadémia)
- 11:00 **Kétségek és tapasztalatok. Az egyházjogi törvény alkalmazása az egyházi jogtanácsos szemszögéből** - *Dr. Molnár Pál* ügyvéd, a Tiszántúli Református Egyházkerület jogtanácsosa, óraadó (Debreceni Református Hittudományi Egyetem)
- 11:20 **Az állam és az egyház kapcsolatának alakulása a rendszerváltozástól napjainkig** - *Dr. Fedor Tibor* minisztériumi főosztályvezető (Emberi Erőforrások Minisztériuma Egyházi Koordinációs és Kapcsolattartási Főosztály)
- 11:40 **A nomosz pneumatikus megközelítése - a teológia és a jog (lehetséges) találkozási pontjai az egyházjogi törvényben** - *Dr. Ormóshegyzi Zoltán* lelkész, PhD hallgató, óraadó (Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar)
- 12:00 Hozzászólások, szünet

- 12:40 **Vallásszabadság és az állam semlegessége a bírósági gyakorlatban** - *Dr. Bencze Mátyás* dékánhelyettes, habilitált egyetemi docens (DE-ÁJK Jogbölcseleti és Jogszociológiai Tanszék)
- 13:00 **A lelkiismereti szabadság mint személyiségi jog** - *Dr. Pribula László* bíró, habilitált egyetemi docens
- 13:20 **Az egyházak szerepe a közszolgáltatásokban** - *Dr. Valentényi-Szilágyi Bernadett*, egyetemi adjunktus (DE-ÁJK Pénzügyi Jog és Közmenedzsment Tanszék, MTA-DE Közszolgáltatási Kutató csoport)
- 13:40 **Záró gondolatok** - *Dr. Fézer Tamás* dékánhelyettes, egyetemi docens (DE-ÁJK Polgári Jogi Tanszék)

Az egyházak közszolgáltatásokban játszott szerepe

Bevezetés

Az egyházak közszolgáltatások ellátásában játszott szerepe nem vitatott. A rendszerváltást követően az 1990. évi IV. törvény jogosította fel az egyházakat a közösségi feladatokban való részvételre. A törvény szerint az egyházak elláthatnak minden olyan nevelési-oktatási, kulturális, szociális, egészségügyi, sport, illetve gyermek- és ifjúságvédelmi tevékenységet, amelyet törvény nem tart fenn kizárólagosan az állam vagy állami szerv számára. Ebből következően az egyházak a humánszolgáltatások területén jogosultak lettek arra, hogy feladatokat lássanak el intézmények létesítésével, illetve saját intézményeik fenntartásával. A feladatellátás részletes kibontását az egyes ágazati szabályok fejtették ki az egyházakra, illetve más nem állami szereplőkre vonatkozó speciális szabályokkal. Így például a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény már a hatályba lépésekor rögzítette, hogy a törvényben meghatározott személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátást a helyi önkormányzat, valamint az állami szerv szociális szolgáltatást végző egyesülettel, alapítvánnyal, egyházi jogi személlyel, ezek intézményeivel, egyéni vagy társas vállalkozóval kötött szerződés útján biztosíthatja. A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény szerint közoktatási intézményt állam, helyi önkormányzat, kisebbségi önkormányzat, egyházi jogi személy, gazdálkodó szervezet, alapítvány, egyesület, más jogi személy, valamint természetes személy alapíthatott és tarthatott fenn. Az egyházak közélté tevékenységének terjedését elősegítették az ebben a témában született alkotmánybírói határozatok, valamint a feladatellátáshoz szükséges anyagi és infrastrukturális feltételek biztosítása, különösen a volt egyházi ingatlanok rendezése által.

¹ egyetemi adjunktus (Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pénzügyi Jog és Közmenedzsment Tanszék, MTA-DE Közszolgáltatási Kutatócsoport)

Jelenleg az Alaptörvény² is tartalmaz arra vonatkozóan rendelkezést, mely megalapozza az egyházak közösségi célokban történő részvételét, amelyet az egyházügyi törvény (2011. évi CCVI. törvény), valamint a különböző ágazati jogszabályok részleteznek. A feladatok vállalásához anyagi erőforrások is szükségesek. Ezek jogi hátterét a jogalkotó szintén a rendszerváltás óta folyamatosan alakította ki, így a megfelelő anyagi és intézményi infrastruktúra birtokában elmondható, hogy ma hazánkban az egyházak számottevő közfeladat-ellátóként vannak jelen a nem állami szereplők között.

1. A közszolgáltatások fogalmának értelmezése

A közszolgáltatások fogalmának meghatározásával több tudomány foglalkozik. Egységes definíciót nem találunk rá. A jelenlegi hatályos jogszabályok nem értelmezik a közszolgáltatások körét, nincs egységes fogalomhasználat. Ezzel szemben a közfeladatra már találunk definíciót hatályos jogunkban. Az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról szóló 2011. évi CLXXV. törvény szerint a közfeladat jogszabályban meghatározott állami vagy önkormányzati feladat, amit az arra kötelezett közérdekből, haszonszerzési cél nélkül, jogszabályban meghatározott követelményeknek és feltételeknek megfelelően végez, ideértve a lakosság közszolgáltatásokkal való ellátását, valamint e feladatok ellátásához szükséges infrastruktúra biztosítását is.³ Eszerint tehát a jogalkotó jogszabályban minősít egy feladatot közfeladattá. Fontos jellemzője, hogy a közfeladatot közérdekből és haszonszerzési cél nélkül kell ellátni a jogszabályokban rögzített kritériumoknak megfelelően. A jogalkotó a lakosság közszolgáltatásokkal való ellátását is közfeladatként tekinti, azaz a jogszabály értelmezéséből következően a közfeladat tágabb fogalomnak számít. A közszolgáltatás

² Alaptörvény VII. cikk (4) bekezdés: Az állam és a vallási közösségek a közösségi célok elérése érdekében együttműködhetnek. Az együttműködésről a vallási közösség kérelme alapján az Országgyűlés dönt. Az együttműködésben részt vevő vallási közösségek bevett egyházként működnek. A bevett egyházaknak a közösségi célok elérését szolgáló feladatokban való részvételükre tekintettel az állam sajátos jogosultságokat biztosít.

³ A közfeladat közel azonos fogalmát használja a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény 3. § 7. pontja azzal a kivétellel, hogy ezen jogszabály a közfeladatok közé sorolja az állam nemzetközi szerződésekben vállalt kötelezettségeiből adódó közérdektől elvárt feladatokat is.

definícióját tehát nem rögzítik a jogszabályok, a hatályos jogunk a különböző közszolgáltatási ágazatok tekintetében az egyes ágazati jogszabályokban rendelkezik a közszolgáltatásokról.⁴ Konkrét definíció megadása nem minden területen történik, gyakran a jogalkotó csak a közszolgáltatás tartalmát, annak nyújtására vonatkozó kritériumokat határozza meg.

Amennyiben a közszolgáltatások általános jellemzőit figyelembe véve kívánunk egy definíciót alkotni, elmondhatjuk, hogy azon feladatok ellátásának biztosítását értjük alatta, amelyek adott feltételek között, valamilyen mértékig közösségi szervezést igényelnek, és társadalmi közös szükségletek kielégítését szolgálják.⁵ A közszolgáltatások többféle módon csoportosíthatók. A tevékenység típusára vonatkozóan elkülöníthetjük az úgynevezett közüzemi szolgáltatásokat, a kommunális szolgáltatásokat, a lakásgazdálkodást, a humán szolgáltatásokat és a rendészeti szolgáltatásokat.⁶ Más megközelítésben pedig az infrastrukturális közszolgáltatásokon belül elkülöníthetjük a településüzemeltetési és a hálózatos szolgáltatásokat, valamint a létesítmény-működtetést és az ingatlanvagyonnal való gazdálkodást.⁷

A humán közszolgáltatásokról elmondható, hogy szemben az infrastrukturális szolgáltatásokkal, ezek személyes jellegű szolgáltatások. A humán szolgáltatások általában valamilyen területi szinthez kötött szolgáltatások, a közigazgatás valamelyik területi szintjén szervezik meg, és biztosítják azokat. Általában a közjavak azon kategóriájához tartoznak, ahol a fogyasztás egyéni, a kizárhatóság elvileg lehetséges, de a gyakorlatban mégis elképzelhetetlen. Ez abból ered, hogy a humán közszolgáltatások ellátása a modern társadalmakban összefügg bizonyos alapjogok garantálásával. Ily módon ezen szolgáltatásoknál még a díjfizetéshez kötés is

⁴ Így például a hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény meghatározza a hulladékgazdálkodási közszolgáltatás fogalmát. Eszerint hulladékgazdálkodási közszolgáltatás a közszolgáltatás körébe tartozó hulladék átvételét, gyűjtését, elszállítását, kezelését, valamint a hulladékgazdálkodási közszolgáltatással érintett hulladékgazdálkodási létesítmény fenntartását, üzemeltetését biztosító, kötelező jelleggel igénybe veendő szolgáltatás.

⁵ Horváth M. Tamás: *Helyi közszolgáltatások szervezése*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest—Pécs 2002. 15. o.

⁶ Horváth M.: i.m. 47–48.

⁷ Horváth M. Tamás: *Magunkon kívül*. In: Piacok a főtéren. Helyi kormányzás és szolgáltatásszervezés (szerk. Horváth M. Tamás). KSZK ROP 3.1.1. Programigazgatóság, Budapest 2007. 94.

nehezen valósulhat meg.⁸ A humán szolgáltatások körébe tehát jellemzően a humán infrastruktúra létesítése, fenntartása, illetve a megfelelő szolgáltatás biztosítása intézményi vagy más szervezési megoldás útján tartozik.⁹ Ilyenek a közoktatási szolgáltatások, az egészségügyi szolgáltatások, a szociális szolgáltatások, valamint a közművelődési szolgáltatások.

A humán közszolgáltatások megszervezésében jelentkező trendeket az 1980-as évektől a közmenedzsment térnyerésével az úgynevezett magánosítás fogalmával írhatjuk le. A magánosítás a privatizációtól tágabb értelmű fogalom. Itt nem feltétlenül jelentkezik a javak köztulajdonból történő magántulajdonba adása, hanem a szektorok közötti hangsúlyok megváltozása játszódik le, illetve a közszektor szerepének ártértékelődése.¹⁰ A javak allokálásának kérdésében a humán szolgáltatások magánjavakká, vegyes javakká való átalakítása nem érhető el minden területen, hiszen gyakran ezen szolgáltatásokhoz valamilyen alapjog garantálása kapcsolódik. Az állampolgároknak például joguk van a művelődéshez, melyet az állam többek között az ingyenes és kötelező alapfokú oktatással biztosít számukra. A humán szolgáltatások nyújtásában többféle változás jelenik meg az ellátás formáját tekintve. A feladatok méretgazdaságos megszervezésének egyik technikáját a társulásban vagy együttműködési megállapodások útján történő feladatellátás jelenti. Ugyanakkor ezen a területen a fő trend a feladatellátás többszektörűvé válása vagy pluralizálódása. Ez a folyamat egy szerződéses viszonyrendszerhez vezet, mely során a feladatellátás felelőse a közszektor (önkormányzat, állam) marad, de szerepe átalakuláson megy keresztül, azaz nem feltétlenül saját maga fogja a feladatokat megvalósítani, hanem más szektorbeli szereplőktől megrendeli azt. A szolgáltatói oldalon megjelenik a magánszektor, a civilszektor és az egyházak. Fontos elv, hogy a feladatok megvalósítása szolgáltatói versenyt generáljon. Ehhez több garancia szükséges. A közszektornak meg kell teremtenie az egyenlő versenyfeltételeket a szolgáltatókra nézve, a fogyasztók számára pedig biztosítani kell a szolgáltatóválasztás szabadságát

⁸ Horváth M.: *Helyi közszolgáltatások*...132.

⁹ Uo. 47. o.

¹⁰ Horváth M. Tamás: *Közmenedzsment*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest—Pécs 2005. 108. és 117.

és az egyenlő hozzáférhetőséget.¹¹ A feladatok ellátásának fő dilemmája, hogy a különböző szektorbeli szereplőkkel kialakított szerződéses viszonyrendszer kiállja-e a szektorsemlegesség próbáját, azaz milyen feltételekkel, milyen pénzügyi ösztönzőkkel, támogatásokkal, hogyan tudnak az egyes szolgáltatók részt venni a feladatok ellátásában.

Magyarországon a rendszerváltást követően a humán közszolgáltatások megszervezésében szintén megjelentek ezek a folyamatok. A legtöbb humán alap közszolgáltatásért a települési önkormányzatok lettek a felelősök. A feladatok ellátásában hamar megjelentek az alternatívák, a piaci szimulációs technikák, a magánosítás, a szolgáltatások pluralizálódása. Ezeket a jogszabályi környezet is engedte. 2010 után azonban a humán közszolgáltatások többségében a decentralizált modell helyett egy centralizációs folyamat figyelhető meg.

2. Az egyházak részvétele a közszolgáltatások nyújtásában

Az egyházak közszolgáltató tevékenysége a gyakorlatban leginkább az alap- és középszintű oktatás, a felsőoktatás, valamint a szociális feladatok területén jelenik meg. Alapvetően minden szolgáltatásról megállapítható, hogy az egyházi intézmények száma folyamatosan növekszik. A közoktatás területén az egyházak intézményfenntartói száma 2005 és 2012 között több mint kétszeresére emelkedett. Az óvodák esetén 2,38-szoros, az általános iskoláknál 2,15-szörös, szakiskoláknál 3,4-szeres, szakközépiskoláknál 3,5-szörös a növekedés, míg a gimnáziumok esetén ez kevésbé intenzív (itt 1,53-szoros volt az emelkedés). Külön érdemes azt a trendet is kiemelni az egyházak esetén, hogy 2011 és 2012 között minden intézménynél az egyházak ugrásszerű emelkedése tapasztalható, a megyei önkormányzatok fenntartói szerepe azonban jelentősen visszaesett. Megállapítható továbbá, hogy 2005 és 2012 között az összes fenntartói szám alig növekedett vagy több esetben csökkent, így az egyházak a növekedésüket más fenntartók párhuzamos esésével érték el. Ebből következik, hogy az egyházak számos intézményt vettek át más fenntartóktól, döntően a települési önkormányzatoktól. Itt ugyanis általános a csökkenés.

¹¹ Uo. 117-119.

2005 és 2012 között a legnagyobb fenntartói kör az oktatási szolgáltatóknál a települési önkormányzatok, viszont számuk kis mértékben, de folyamatos csökkenést mutat. Az óvodák esetében ez a visszaesés mintegy 10 százalékos, általános iskoláknál 19 százalékos, szakiskolák esetében 16 százalékos, szakközépiskoláknál 20 százalékos és gimnáziumoknál 17 százalékos. Nem állami fenntartók közül az alapítványok oktatásban játszott szerepét érdemes megemlíteni, amelyről elmondható, hogy emelkedett a számuk az elmúlt időszakban, azonban nem olyan intenzíven, mint az egyházi fenntartóké. Ugyanakkor 2011-ről 2012-re minden területen csekély mértékben, de csökkent a számuk.

Az oktatási feladatokkal kapcsolatban összességében elmondható, hogy az egyházak leginkább (több mint 17 százalékos részvétellel) a gimnáziumok fenntartásában vesznek részt, döntő szerepük jelenleg az általános végzettséget adó, egyetemre felkészítő tudás nyújtásában van jelenleg. A többi területen a fenntartói szerepük körülbelül 6,2 és 11,9 százalék között mozog. A szakintézmények esetén a nem állami szereplők közül pedig inkább az alapítványok szerepe a döntő. 2012-re azonban az egyházak a szakközépiskolák fenntartásában is ugyanakkora szerepre tettek szert, mint a gimnáziumok működtetésében. További érdekesség a fenntartói arányokban, hogy míg korábban az alapítványi óvodák magasabb számmal voltak jelen, addig 2011-től az egyházak száma megelőzi ezen a területen az alapítványokat. Fordított tendenciát mutatnak a gimnáziumok, ahol az egyházak voltak nagyobb számban jelen, 2008-tól azonban az alapítványok tartottak fenn több intézményt, 2012-től pedig ismét az egyházi gimnáziumok jelennek meg magasabb számban.

Jelenlegi adatok a köznevelés egészére nézve a köznevelés információs rendszerében található, mely szerint az egyházi jogi személyek összesen 560 intézményt tartanak fenn. Vannak azonban olyan köznevelési intézmények, melyek többcélúak, így a típus szerinti bontás a következőképpen alakul: 228 óvoda, 321 általános iskola, 56 szakiskola, 89 szakközépiskola, 151 gimnázium.¹²

¹² http://www.oktatas.hu/hivatali_ugyek/kir_intezmenykereso (2013. október 10-i letöltés)

A felsőoktatás területén szintén hagyományos szerepe van az egyházi intézményeknek, ugyanakkor a fenntartói kör ezen a területen kevésbé sokszínű. A szereplők számát tekintve megállapítható, hogy nincsenek olyan fokú változások, kiugrások, mint a közoktatás területén, az intézmények száma konstansnak mondható. A felsőoktatás szerkezetében az egyházi intézmények domináns szerepet játszanak, melynek alakulását az 1. táblázat mutatja.

1. táblázat

Felsőoktatási intézmények alakulása fenntartók szerint, 2005-2013				
	összes fenntartó	központi költségvetési szerv	egyház	alapítvány
2005	71	31	26	14
2006	71	31	26	14
2007	71	31	26	14
2008	70	30	25	15
2009	69	29	25	15
2010	69	29	26	14
2011	68	29	25	14
2012	66	28	25	13
2013	66	28	25	13

Forrás: KSH

A humánszolgáltatások körében az oktatás mellett az egyházak leginkább a szociális ellátások területén vannak jelen. Szolgáltatásszervezési szempontból a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatásokat érdemes górcső alá venni, ahol az egyházak mind a szociális alapszolgáltatások, mind pedig a szakosított ellátások területén ellátnak feladatokat. A Központi Statisztikai Hivatal adatgyűjtését felhasználva a tartós és átmeneti elhelyezést nyújtó bentlakásos intézmények alakulását vizsgáltam. Összességében az intézményekről megállapítható, hogy 2006 és 2012 között az intézmények száma csak minimálisan, mintegy 6,8 százalékkal növekedett. Ugyanakkor a feladat-ellátók körében az egyházak száma kiugróan,

91 százalékkal nőtt, a települési önkormányzatok által fenntartott intézmények száma pedig 56 százalékos csökkenést mutat. Más nem állami szereplők területén szintén növekedés tapasztalható, amelyekből a társas vállalkozások száma több mint háromszorosára nőtt, a többi szolgáltatónál azonban csak minimális ugrás figyelhető meg (például az alapítványoknál 1,6 százalékkal; egyesületeknél 12 százalékkal). Az adatokból azt a következtetést tudjuk levonni, hogy az intézmények száma az elmúlt időszakban kis mértékben növekedett, de a fő trendet inkább a szektorok között átrendeződés jelenti. Az a hipotézis, mely szerint a települési önkormányzatoktól az egyházak jelentős mértékben vettek át intézményeket, a számokkal alátámasztva megállja a helyét. Ugyanakkor érdekesen alakul a feladat-ellátók köre 2012-től, amikor is a megyei önkormányzatok által fenntartott intézmények átkerülnek a megyei intézményfenntartó központokhoz, így a legfőbb feladat-ellátóvá az állam válik, mintegy 27,65 százalékos arányban, az egyházak pedig a második leghangúlyosabb intézményfenntartók lettek 18,58 százalékkal, a települési önkormányzatok pedig csak a harmadik helyen jelennek meg 13,55 százalékkal.

3. Az egyházakra vonatkozó szabályok a közszolgáltatások nyújtásában
Az egyházak a közfeladatok ellátását átvállalhatják a feladat felelőségétől, azonban azt csak meghatározott eljárási keretek között tehetik meg. A törvény által meghatározott feltételek teljesülése során lesznek ugyanis a feladatellátók jogosultak az állami támogatásra. A szektorsemlegesség imperatívusza azonban azt kívánja meg, hogy minden szektor esetén azonos módon valósuljanak meg a feladat átvállalásának szabályai. A nem állami szereplők részvétele a közfeladatok ellátásában fontos jelentőséggel bír a verseny szempontjából. A közszolgáltatások nyújtásának többszektörűvé válása ösztönzőleg hat a szereplőkre, sőt a közszektor által végzett feladatokra is pozitívan hathat vissza, növelheti a hatékonyságot. Ez akkor valósulhat meg, amennyiben az egyes szereplők érdekeltségét a finanszírozási és egyéb szabályok alakulása fenntartja, és ösztönözve lesznek a versenyre. Ehhez az szükséges, hogy az állam megfelelő versenyfeltételeket teremtsen, és ne részesesítsen egy szereplőt sem előnyben. A szabályozás az egyházakra is érvényes. A rájuk vonatkozó szabályoknál

is mindig figyelemmel kell lenni, hogy motiválva legyenek a feladatok hatékony ellátására, és adott esetben ne „lustuljanak” el. Abban az esetben azonban, ha az állam alanyi jogként garantálja a feladatok ellátásának kedvezőbb feltételrendszerét, az a többi szereplőre nem fog ösztönzőleg hatni, sőt egy idő után ki fog lépni az adott piacról.

Az egyházak közszolgáltató szerepében azonban számos ellentmondás van. A közfeladatok ellátásának pluralizálódásával az egyházak számára is lehetővé vált a feladatokban való részvétel. Ennek feltételeit alapvetően a közszektor tudja irányítani azzal, hogy a szereplőkkel a közszolgáltatásra vonatkozó szerződést köt. Ez azonban az egyházak esetén eltérően alakul, hiszen ők egyoldalú nyilatkozat megtételével bejelentkezhetnek a feladatok ellátásába. Ily módon a szabályozás pozitívan hat az egyházak közszolgáltatásokban való térnyerésére. Ezt a szerepnövekedést elősegíti az Alkotmánybíróság korábbi érvelésének az átvétele az Alaptörvénybe. A kiegészítő támogatások rendszere, illetve annak az Alkotmánybíróság általi megerősítése szintén az egyházi feladatellátás irányába hat. Problémaként merül fel azonban, hogy a kiegészítő támogatások számításának módja nem szabályozott teljes mértékben, egyértelműen. Ugyan az egyház-finanszírozási törvény és a Vatikáni megállapodás tartalmaz erre vonatkozó rendelkezést, mégsem pontosan algoritmizált a folyamat, hogy mely tételek, milyen számítás alapján vonhatók be a támogatásba.

4. Egyházi részvétel a közszolgáltatások nyújtásában: felmérések tükrében

2013 és 2014 folyamán a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Pénzügyi Jog és Közmenedzsment Tanszékéhez kötődően két kutatási projekt is foglalkozott a közszolgáltatások megszervezésének legújabb trendjeivel.¹³ A felmérések az egyházak által ellátott közszolgáltatásokat is vizsgálták.¹⁴

¹³ OTKA K 1011-47. sz., Városi kormányzás közepes városokban és városrészekben című projekt és az MTA-DE Közszolgáltatási Kutatócsoport Területi közszolgáltatások szabályozásai című projektje.

¹⁴ A fejezetben szereplő adatokat a felmérések alapján készült gyorsjelentések tartalmazzák.

Az egyik kutatás keretében a kutatócsoport véleményfelmérést végzett a városi polgármesterek és járási hivatalok vezetőinek körében, melyet személyes megkereséssel történő interjúk útján végzett el. A felmérés a közszolgáltatások ellátásának változásaira és a városi kormányzás jelenségeire kérdezett rá. Külön témakört képezett a közoktatás változásainak megítélése, ezen feladat központi irányítás alá helyezésének megítélése, az egyházak részére történő átadások okainak vizsgálata. Szintén rákérdezett a felmérés az egészségügyi, közüzemi és kommunális szolgáltatások ellátásában megjelenő változásokra, valamint a hatósági igazgatás területén felálló rendszer működésében tapasztaltakra. A felmérés alapsokasága 346 város volt, köztük Budapest és a budapesti kerületek, összesen 369 mintavételi egység. Az alapsokaság járásokra vonatkozóan 175 járási hivatal mintavételén alapul, 200 városban és 150 járási székhelyen úgy, hogy a városok közül 100 egyben városi székhely is. A válaszolók köre a polgármesterek vagy általános helyettesi feladatot ellátó alpolgármesterek, valamint a járási hivatalok vezetői. A felkért 198 polgármester közül 109 válaszolt (az 55 százalékos válaszolási arány az ilyen jellegű kutatásoknál teljes mértékben elfogadható), de a járási hivatalvezetők közül csupán 44-en adtak interjút. A felmérés egyházakra vonatkozó kérdéseiből az alábbi megállapítások tehetők. Még a közoktatási intézményrendszer átalakítása előtt is jelentős volt már az egyházi intézményfenntartás. Már 2012-ben is az egyházak voltak a legnagyobb nem állami-önkormányzati intézményfenntartók. Az egyházaknak történő intézményátadásokat tekintve az látható, hogy a településméret szerint inkább a kisebb városokban, illetve a nagyvárosokban adtak át valamilyen önkormányzati intézményt egyházaknak. A tízezer és negyvenezer fős középvárosi csoportban viszont ez a trend csak az önkormányzatok harmadára jellemző. Az intézményátadások főbb adatait a 2. táblázat mutatja.

2. táblázat

Az egyházak részére történő intézményátadások nagysága településméret szerint

A település lakosság száma	Az egyházaknak átadott intézmények (%)
ötezer fő alatti	93 %
5-10 ezer fő közötti	67 %
10-40 ezer fő közötti	33 %
40 ezer fő feletti	61 %

Az összes intézménytípust tekintve a városok közel fele (45 %) adott át már valamilyen intézményt az egyházaknak. A legtöbb városban általános iskolát adtak egyházi kézbe, a legritkábban pedig az fordult elő, hogy közművelődési intézményt juttattak egyháznak. Szintén megfigyelhetők az intézményátadásokban a regionális különbségek. Eszerint a szegényebb észak-magyarországi régióban (63 %), illetve az Alföldön (Észak-Alföld 83 %, Dél-Alföld 60 %) volt jelentősebb mértékű az intézményátadás. Az intézményátadásokat a polgármesterek több okkal is magyarázzák. Az általános iskolák esetében a saját források hiánya, míg a középiskolák esetében a várható jobb oktatási színvonal az oka annak, hogy intézményt adnak át az egyházaknak. A rangsorban ezután következő indokokat azonban már egyformán hasonló fontosságúnak vélik. Ezek között a pénzügyi okok inkább a középiskoláknál jelennek meg (saját források hiánya, csökkenő állami hozzájárulás), míg a lakossági igényeknek való megfelelés kevésbé érzékelhető. Az ingatlanhiány azonban semelyik intézmény esetében sem magyarázza az intézményátadásokat. Alapvetően tehát az átadásokat a polgármesterek a saját források hiánya és a várhatóan jobb minőségű oktatással magyarázták, nem pedig a helyi lakosság igényeivel.¹⁵ Az átadások tendenciájánál a polgármesterek politikai nézetei kevésbé meghatározóak, bár ahol jobboldali a polgármester, ott magasabb volt az intézményátadás (46 %), mint ahol baloldali (33 %). A politikai tényezők azért nem fontosak, mert ott volt a legmagasabb az

aránya az átadásoknak, ahol a polgármesterek középre sorolták magukat (50 %).

A kutatócsoport projektjének következő szakaszában szerepelt egy lakossági kérdőíves felmérés, amit a kutatócsoport az ország lakosságára vonatkozóan omnibusz adatfelvétel keretében, 1200 db reprezentatív mintán végzett el. Az adatfelvétel kérdőív alapján történt, amelynek eredményeit kódolva, adatbázis-kezelő programban készült fájl formájában dokumentált a felméréssel megbízott közvéleménykutató cég. A felmérés alapkonceptiója volt, hogy bemutassa a helyi közfeladat-ellátás területén a hálózatoság és a hierarchia érvényesülését. Öt különböző területen történt a vizsgálódás, melyek mindegyikénél a fő kérdés, hogy a lakosság körében mennyire elfogadott a központosított és erősebb állami befolyásra épülő helyi közszolgáltatási rendszer és az ennek megfelelő korlátozott helyi önkormányzati felfogás. Szintén központi elem volt, hogy hogyan látja jelenleg a lakosság és mennyire érzékelhetők a helyi közszolgáltatások fogyasztói számára a rendszerszerű változások. A felmérés öt területét a köznevelés, a helyi közszolgáltatások, a településfejlődés és finanszírozás, a korrupció, valamint a politikai aktivitás képezték.

A lakosság többsége szerint a központosítás rontotta a köznevelés minőségét vagy legalábbis nem változtatta meg. Emellett az is látható, hogy nem vált olcsóbbá sem. Az egyházi intézményeknek történő átadás mögött a lakosság szerint egyértelműen pusztán pénzügyi okok húzódnak meg úgy, hogy vagy nincs pénze az önkormányzatnak (41,2 %) vagy csökkent az állami támogatás (34,5 %). Az is kiderült, hogy ez utóbbi tényező okozza az önkormányzati források csökkenését, mert 6,4 %-kal többen látják a támogatáscsökkenést és 10,9%-kal kevesebben vélik úgy, hogy az intézményátadás oka a közvetlen önkormányzati pénzhiány. Ezt magyarázhatja az is, hogy mára már mindenki számára egyértelmű, mennyire kevés feladat és felelősség maradt a helyi önkormányzatoknál. A válaszokból szintén kiderült, hogy a lakosság azt látja, hogy az önkormányzatok ezeket a döntéseiket a központi oktatáspolitikai által diktált pénzügyi és igazgatási kényszerek mentén hozták meg, nem pedig értekek alapján. A válaszadók csupán 3,8 %-a véli úgy, hogy az átadással helyi igényekre reagált az önkormányzat, vagy a jobb minőségű oktatás

¹⁵ Péterfi Gábor: *Helyi autonómia: felejtjük el?* Új Magyar Közigazgatás, 2015. 1. szám 14.

miatt adták volna át az intézményeket (12 %). A vallásosabbak között egy kissé magasabb azok aránya, akik a jobb ellátási színvonalra vagy az emberek elvárásaira hivatkoznak. Korcsoportonként is vannak eltérések, mert a fiatalabbak inkább az önkormányzatok pénzühiányával indokolják az intézményátadást, míg az idősebbek a csökkenő állami támogatásokkal. Az idősebbek között egy kissé többen vannak azok, akik inkább hivatkoznak az egyházi intézmények jobb ellátási színvonalára. A válaszolók 19 %-ának családjában, ismeretségi körében van olyan gyermek, aki egyházi iskolába jár. A lakosság fele él olyan településen, ahol van egyházi vagy egyházi és magániskola. Így megalapozottnak tűnik az a lakossági vélemény, amely szerint az egyházi iskolák több pénzből gazdálkodnak, mint az állami fenntartásúak (59,3 %). A lakosság 52,2 %-a szerint az egyházi intézményekben jobb az oktatás minősége is. A vélemények eltérnek abban a kérdésben, hogy az egyházi iskolák mennyire szelektálnak vallási alapon a jelentkezők között. A válaszadók fele szerint azok kerülhetnek be az egyházi iskolákba, akik vallásosak, a válaszolók 39,3 %-a ezzel azonban nem ért egyet. Egyforma azok aránya, akik szerint a jómódú családok gyermekei járnak egyházi iskolákba, és akik szerint ez nem így van. A vallásos nevelés megítélésére vonatkozó kérdésnél szintén nem egyértelmű a lakosság véleménye. A válaszolók között kissé többen vannak azok, akik úgy látják, hogy az egyházi iskolákban nem részesülnek túlságosan vallásos nevelésben a gyermekek (44,9 %), míg 42 % szerint ez nem így van.

5. Az egyházak által ellátott közszolgáltatások: egy empirikus kutatás tükrében¹⁶

Az MTA-DE Közszolgáltatási Kutatócsoport 2014-ben empirikus kutatást végzett, mely során egy közepes várost, Hajdúböszörményt térképezt fel a közszolgáltatás-szervezési gyakorlatának oldaláról. A vizsgálat tárgyát képezték az egyházak által ellátott közszolgáltatások is.

¹⁶ Szilágyi Bernadett: *Az egyházak közszolgáltatásokban betöltött szerepe*. In: Gyűrűk és sugarak. Mit nyújt egy magyar város? (szerk. Horváth M. Tamás és Bartha Ildikó) Dialóg Campus Kiadó, Budapest—Pécs, 2015. 253–266.

Hajdúböszörményben összesen öt közösség képviselteti magát: Kálvin téri Református Egyházközség, Bocskai téri Református Gyülekezet, Hajdúböszörményi-Balmazújvárosi Plébánia (római katolikus egyházközség), Hajdúböszörményi Görög Katolikus Egyház, Hajdúböszörményi Baptista Gyülekezet. Ezek közül legaktívabb egyházi szereplőnek a református közösségeket mondhatjuk.

Mindkét közösség ellát ügynevezett intézményhez kötött és nem kötött szolgáltatásokat. A Bocskai téri Református Gyülekezetnek inkább az oktatási feladatok megvalósításában van szerepe. 1995 óta fenntartója a Baltazár Dezső Általános Iskolának, mellyel részt vesz a település közoktatási feladatainak megvalósításában. Ezen kívül hitoktatási tevékenységet, lelkipozói feladatokat is ellát. A gyülekezet kulturális célokat is megvalósít, melyek első sorban vallási jellegű programok szervezésében nyilvánulnak meg, ugyanakkor hozzájárul a magyar nyelv és kultúra ápolásához is. A város életébe nemzeti ünnepek rendezvényeivel, koncertek szervezésével, valamint a városi televízió vallási műsorainak szerkesztésével kapcsolódik be.

A Kálvin téri Református Egyházközség 2006 óta vállal szerepet a Jó Pásztor Református Óvoda fenntartásával a település közoktatási feladataiban. Az egyházközség a város szociális ellátórendszerében is jelen van. A Kálvin János Református Szociális Szolgáltató Központ mind szociális alap-, mind pedig szakosított szolgáltatásokat is nyújt. A központ tevékenységi köre kiterjed a szociális étkeztetésre, házi segítségnyújtásra, időskorúak nappali ellátására (Idősek klubja), fogyatékos személyek nappali ellátására, fogyatékos személyek lakóotthonára, idősek bentlakásos ellátására. A szolgáltatások többségét 2011 óta látja el, amely 2012-ben bővült a fogyatékos személyek ellátásával. Ezen kívül a Kálvin téri Református Egyházközség részt vállal a településen a hitoktatásban, a szakközépiskola kollégiumában tartott mentálhigiénés programban, városi ünnepek megrendezésében, koncertek szervezésében, kiállítások tartásában.

A református egyházközségek a humánszolgáltatások ellátásán kívül a településüzemeltetési szolgáltatások nyújtásában is részt vesznek. 2007-ben a temető üzemeltetésére és a kegyeleti szolgáltatások végzésé-

re a két egyházközség létrehozott egy nonprofit gazdasági társaságot, a Paraklétosz Kegyeleti Szolgáltató Nonprofit Kft.-t. Ez a feladatot az önkormányzattal kötött kegyeleti közszolgáltatási szerződés alapján végzi a társaság.

A római katolikus egyházközség a település felekezeti megoszlását tükrözve kevésbé vesz részt a közösségi célok megvalósításában. Tevékenysége a lelki vezetésre, gondozásra, a közösség tagjai részére szervezett programokra, illetve a városi rendezvényeken történő részvételre koncentrálódik.

A Hajdúböszörményi Görög Katolikus Egyházközség szociális, hitoktatási és kulturális feladatokat lát el a településen. A Görög Katolikus Szent Miklós Szociális Szolgálat 2011 júliusa óta az alapellátások közül házi segítségnyújtásban és szociális étkeztetésben vesz részt. A kulturális célok megvalósítását sokrétűen végzi a közösség. Koncertsorozatokat rendeznek, kiállításokat szerveznek a templom toronygalériájában, illetve szerepet vállalnak a nemzeti ünnepek lebonyolításában. A kulturális szolgáltatások sorából kiemelkedik a Vasvári Pál Társaság tevékenysége, mely 1990 óta működik a településen. A rendszeres összejövetelek alkalmával - melynek a Sillye Gábor Művelődési Központ ad helyet - különböző témákban tartanak előadásokat, melyek a keresztény Európa témája köré szerveződnek.

A Baptista Gyülekezet a településen 1894 óta van jelen. A közösség körülbelül 100 fős aktív tagsággal rendelkezik, amely körzeti missziói központként működik, mivel hozzá tartozik a hajdúnánási szórványgyülekezet és az Emmaus Idősek Otthonában működő szeretetházi gyülekezet is. Tevékenysége első sorban a szociális feladatokra koncentrál, melyen belül alap- és szakosított ellátásokat is nyújt. A Baptista Tevékeny Szeretet Misszió egy gondozói szolgálat, mely házi segítségnyújtásban, jelzőrendszeres segítségnyújtásban vesz részt, valamint szenvedélybeteg napközi ellátását, alacsonyküszöbűek ellátását végzi. Emellett pedig családi napközit működtet. Korábban a Napsugár Alapítvány keretében látta el feladatait, és támogató szolgálatot biztosított. Miután ennek a feladatnak a finanszírozása megváltozott, beolvadtak a Baptista Gyülekezetbe, és a továbbiakban egyházként látják el feladataikat. A Baptista

Gyülekezet ezen kívül családok átmeneti otthonát is üzemelteti a településen, amelynek ugyan országos a lefedettsége, de 60 százalékban helyi lakosok kerülnek elhelyezésre, így nem kerülnek el a családok a településről. A gyülekezet 1910 óta Szeretetházat tart fenn a városban, mely jelenleg idősek bentlakásos intézményeként működik.

A különböző feladatok ellátásába, így a közoktatásba is, az egyházak egyoldalú nyilatkozat megtételével kapcsolódhatnak be. Hajdúböszörmény esetében mind a Kálvin téri, mind pedig a Bocskai téri Református Egyházközség tett ilyen egyoldalú nyilatkozatot az önkormányzatnak, jelenleg pedig már a kormányhivatalnak. A dokumentumban a fenntartó vállal arra nézve kötelezettséget, hogy az általa fenntartott nevelési-oktatási intézményben közoktatási feladatokat lát el, és ennek keretében működteti az intézményt. Hajdúböszörményben ezt a nyilatkozatot mind a Kálvin téri Református Egyházközség a Jó Pásztor Református Óvoda, mind a Bocskai téri Református Egyházközség a Baltazár Dezső Általános Iskola vonatkozásában határozatlan időre tette meg.

Az egyházi intézmények által történő feladatellátásnak több problémás pontja van. Leginkább ezt a kérdéskört az elitiskola és elitóvoda kifejezéssel lehet leírni. Már évekkel ezelőtt is kiemelt figyelmet kapott a hátrányos helyzetű gyermekek felvétele az egyházi intézményekbe. Az Integrált Városfejlesztési Stratégia is felhívja a figyelmet arra, hogy a különböző intézmények között a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek aránya kiegyenlítetten legyen elosztva.

A hátrányos helyzetű gyermekek felvételére vonatkozóan ugyan az egyházi fenntartók kötelezettséget vállaltak az önkormányzattal kötött együttműködési megállapodásokban, azonban ennek be nem tartásához fűződő jogkövetkezményeket a felek nem rögzítettek. Hangsúlyozni kell azt is, hogy az egyházi óvoda és iskola világnézeti elkötelezett intézményként működik, így aki nem tudja elfogadni az adott intézmény által képviselt szellemiséget, nem nyerhet felvételt. Az utóbbi években tapasztalt egyre növekvő jelentkezések miatt az intézmények lelkesítő ajánlást is elvárhatnak felvételi követelményként. A lelkipásztori jellemzés elemzi a szülők templomba járásának szokását, a gyülekezettel történő kapcsolattartást, a gyülekezet anyagi terhei viselésének mikéntjét, a gyülekezet

érdekében megvalósított egyéb feladatok körét, valamint a gyermek és a gyülekezet kapcsolatát. A jellemzés meglehetősen nagy teret enged a szubjektív véleményformálásra. Emellett azon szülők felé, akik nem kötődnek az egyházhoz, mégis ezeket az intézményeket kívánják gyermekük számára választani, igen nagy elvárásokat támaszt a fenntartó. A felvételi jelentkezéseknél további ellentmondás, hogy az egyházi intézményeknél korábban a jelentkezés hamarabb történt meg egy úgynevezett szándéknyilatkozat benyújtásával, mint a többi önkormányzati intézménybe, így lényegében mire a többi intézményben a beiratkozások történtek, addigra az egyházi intézmények kimazsolázhatták a számukra megfelelő gyermekeket. A hátrányos helyzetű gyermekek alacsony létszáma tehát érzékelhető az egyházi intézményekben. Erre vonatkozóan korábban történt egy lakossági panasz is, amelyet az akkori kormányhivatal törvényességi ellenőrzés keretében kivizsgált, de nem állapított meg egyházi mulasztást.

A világnézeti elkötelezettségre hivatkozva tehát szinte bármilyen gyermeket, tanulót el lehet utasítani. A különböző programok cselekvési tervekben rendszeresen felhívják a figyelmet, hogy az egyházak növeljék a hátrányos helyzetűek létszámát az intézményeikben. Az intézmények földrajzi elhelyezkedése ezt a fajta kiemlést tovább erősítheti, hiszen azok a belvárosban vannak.

Az elitintézmények tekintetében országosan megfigyelhető az utóbbi években, hogy az ifjúság vallásosságára kifejezetten az elitizálódás jellemző, azaz a magasabban kvalifikált fiatalok között nőtt a vallások, egyházakhoz kötődők száma (Pusztai, 2014: 51). Ez a tény kölcsönösen hathat az egyházi intézmények tanulói összetételére.

Az egyházak a szociális ellátásokban megjelennek az alap- és a szakosított ellátásokban is. A településen a szereplők igen színes palettát jelenítenek meg. Az alapellátások feltérképezése az önkormányzat részéről megtörtént, így az ellátottak tisztában vannak azzal, hogy milyen szolgáltatói körből tudnak választani.¹⁷ Szerepük mégis az idősök gondozásában a leginkább elterjedt. Ugyanakkor több ellátás területén hiánypótlóak, tehát az önkormányzat által el nem látott területeken vállalnak fel

feladatokat. A családok átmeneti elhelyezését például kizárólag egyházi intézmény látja el, a Baptista Szeretetszolgálat. Szintén egyedülálló a városban, hogy a Kálvin téri Református Egyházközség által fenntartott Kálvin János Református Szociális Szolgáltató Központ működtet fogyatékos személyek részére bentlakásos intézményt, illetve nappali ellátást is megvalósít. Az egyházak szolgáltatásnyújtó attitűdjében tehát megfigyelhető a fogyasztói igények kielégítésére történő törekvés. Emellett azonban az is megállapítható, hogy a kedvező finanszírozási feltételek miatt egyes esetekben szívesen vállalnak fel olyan szolgáltatások nyújtását, amelyek nyereségesek. A gyakorlatban előfordul, hogy az egyházak az olyan személyeket is megtalálják, akiknek nincs még szükségük segítségre, ugyanakkor pedig a súlyosan rászorulókat, alacsonyabb jövedelemmel rendelkezőket visszautasítják. További jellemző, hogy az egyházak az ellátások díjai tekintetében generálják a versenyt. Erre azért kerülhet sor, mert az egyházak olyan hozzáadott forrásokat tudnak becsatornázni a feladataik finanszírozásába, amelyekkel a többi szektor nem tud számolni (például hívek adományai, személyi jövedelemadó 1 százaléka, adókedvezmények, kiegészítő állami támogatás). Így van arra lehetőség, hogy a szolgáltatás bekerülési költségét más oldalról fedezze az egyházi szolgáltató. Így például a gyakorlatban több esetben kellett az önkormányzat intézményeinek árat csökkenteniük, mivel azt a szolgáltatást az egyház ingyenesen tudta biztosítani.

A szakosított ellátások területén leginkább az figyelhető meg, hogy nincs igazán erős kapcsolódási pont az egyházi intézmények és az önkormányzat között, mivel ezen intézményekről általánosságban elmondható, hogy országos hatáskörrel működnek, így nem feltétlenül a helyben lakó lakosságot szolgálják ki. Ugyanakkor, mint már az korábban kifejtésre került, olyan szolgáltatásokat is megvalósítanak az egyházi intézmények, amelyeket egyáltalán nem lát el más szolgáltató a településen, tehát végső soron a településnek ez pozitív externáliát jelent.

Következtetések

Az egyházak a közszolgáltatások nyújtásában leginkább a humánszolgáltatások területén vannak jelen. Ezen szolgáltatásokban 2010 óta rendszer-

¹⁷ Az alapszolgáltatások teljes körű nyilvántartását a www.hajdusocialis.hu/ honlap tartalmazza.

szerű átalakítások zajlanak, melyek kihatnak az egyházi feladatvállalásra is. A trend leginkább úgy jelentkezik, hogy még inkább felértékelődött a közfeladatok ellátásában az egyházi szerepvállalás. A statisztikai adatokból kitűnik, hogy egyre nagyobb számban vannak jelen az egyházak a különböző közszolgáltatásokban. A felmérésekből és az empirikus kutatásokból is megállapítható, hogy az egyházi részvétel növekvő tendenciát mutat, és az egyház stabil szereplő a közfeladat-ellátók között. Ez másokról nem mondható el. Míg az önkormányzati fenntartók a köznevelés rendszerében a jogszabályi változásoknak köszönhetően visszaszorultak az óvodai nevelés területére, addig az egyházak számára történő intézményátadások mindennapi gyakorlattá váltak. A civil szektor szintén vesztett súlyából a rájuk vonatkozó szigorodó szabályozásnak köszönhetően. Míg több fenntartó esetében az látható, hogy a feladatokra szánt központi költségvetési források csökkennek, addig az egyházak esetében a Vatikáni megállapodás és az egyházfinanszírozási törvény garanciáinak köszönhetően stabil, kiszámítható anyagi erőforrások állnak rendelkezésre. Kérdés azonban, hogy a feladatok átvállalásában az egyházak meddig merészkednek, hiszen a politikai scenárió megváltozása esetén könnyen maradhatnak források nélkül a feladatok ellátására.

Lektor: Dr. Pribula László PhD

A kötet a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar és a Debreceni Református Hittudományi Egyetem szervezésében 2014. október 17. napján „A jogalkalmazás vitatott területei – Vallásszabadság és egyházjog – Az állam egyházjogi szabályozási feladatai” címmel megrendezett tudományos konferencia előadásainak szerkesztett szövegét tartalmazza.

ISBN 978-963-89963-8-1

Felelős kiadó: a Printart-Press Kft. ügyvezetője

Felelős szerkesztő: Dr. Pribula László

Tördelés, borítóterv: Szabó Balázs

Nyomdai munkálatok: Printart-Press Kft.

Tartalom

Ajánlás	7
BENCZE MÁTYÁS – DRÓTOS RICHÁRD: A magyar rendes bíróságok gyakorlata a vallásszabadságot érintő ügyekben	11
CZIFRA KÁROLY: Alapjogi összefüggések a jogellenes elkülönítés tilalma, az iskolaválasztás szabadsága és a vallásszabadság között	26
FEDOR TIBOR: Az állam és az egyház kapcsolatának alakulása a rendszerváltozástól napjainkig	34
MOLNÁR PÁL: Kétségek és tapasztalatok – Az egyházjogi törvény alkalmazása az egyházi jogtanácsos szemszögéből	61
ORMÓSHEGYI ZOLTÁN: A nomosz pneumatikus megközelítése – a teológia és a jog lehetséges találkozási pontjai az egyházjogi törvényben	76
PRIBULA LÁSZLÓ: A lelkiismereti szabadság, mint személyiségi jog? – a bírói gyakorlat dilemmája	85
SCHANDA BALÁZS: Aktuális kérdések a magyar állami egyházjog köréből	103
STUMPF ISTVÁN: Állam és egyház az alkotmánybírói döntések tükrében	120
SZATHMÁRY BÉLA: Alkotmányossági problémák az egyházjogi törvényben – különös tekintettel a lelkészek jogállására	139
VALENTÉNYI-SZILÁGYI BERNADETT: Az egyházak közszolgáltatásokban játszott szerepe	148

A kötet a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar és a Debreceni Református Hittudományi Egyetem szervezésében 2014. október 17. napján „*A jogalkalmazás vitatott területei – Vallásszabadság és egyházjog – Az állam egyházi szabályozási feladatai*” címmel megrendezett tudományos konferencia előadásainak szerkesztett szövegét tartalmazza.

ISBN 978-963-89963-8-1

9 789638 996381

A jogalkalmazás vitatott területei – vallásszabadság és egyházjog

A jogalkalmazás vitatott területei

– Vallásszabadság és egyházjog

PRINTART-PRESS
DEBRECEN, 2015